

Психіатрія, наркологія та медична психологія

УДК: 616.89:616.98:578.834COVID-19]-085.851

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ У СИСТЕМІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ З КОГНІТИВНИМИ РОЗЛАДАМИ НА ТЛІ ПЕРЕНЕСЕНОГО COVID-19*Лещина І.В.**Харківський національний медичний університет, Харків, Україна*

Загальновідомим є той факт, що у більшості осіб, які перенесли коронавірусну хворобу одними з найбільш стійких і виснажливих наслідків поряд з тривожно-депресивними розладами є когнітивні порушення. Мета дослідження була розробка та апробація комплексу психотерапевтичних інтервенцій у системі психосоціальної реабілітації хворих з когнітивними розладами на тлі перенесеного COVID-19. Для досягнення поставленої мети, за умови підписання інформованої згоди з дотриманням принципів біоетики та деонтології нами було проведено комплексне клініко-психопатологічне та психодіагностичне обстеження 75 хворих (37 жінок та 38 чоловіків) з когнітивними розладами на тлі перенесеного COVID-19, обох статей у середньому віці ($39,0 \pm 3,4$) роки. За результатами дослідження у 56,2% обстежених чоловіків та 57,9% жінок відмічались когнітивні розлади легкого та у 43,8% та 42,1% відповідно помірного ступеня. Як показали результати дослідження на тлі проведення розробленого комплексу психотерапевтичних інтервенцій у 84,8% чоловіків та у 86,3% жінок відзначено позитивна динаміка психопатологічної симптоматики, покращення когнітивного статусу та підвищення психосоціальної адаптації. Відмічалось покращення загальної когнітивної продуктивності за Адденбрукською шкалою оцінки пізнавальних здібностей (79,6% та 81,2% обстежених відповідно). Отримані у ході роботи данні свідчать про ефективність проведення комплексу психотерапевтичних інтервенцій з використанням когнітивного тренінгу, когнітивно-поведінкової психотерапії, арт-терапії та психоосвіти у системі психосоціальної реабілітації хворих з когнітивними розладами на тлі перенесеного COVID-19.

Ключові слова: *вірус SARS-CoV-2, когніції, пізнавальні здібності.*

Цитуйте українською: Лещина ІВ. Психотерапевтичні інтервенції у системі психосоціальної реабілітації хворих з когнітивними розладами на тлі перенесеного COVID-19. Експериментальна і клінічна медицина. 2023;92(4):81-6. <https://doi.org/10.35339/ekm.2023.92.4.les>

Cite in English: Leshchyna IV. Psychotherapeutic interventions in the system of psychosocial rehabilitation of patients with cognitive disorders on the background of COVID-19. Experimental and Clinical Medicine. 2023;92(4):81-6. <https://doi.org/10.35339/ekm.2023.92.4.les> [in Ukrainian].

Вступ

Пандемія COVID-19 є однією з найбільших глобальних криз, з якою зіткнулося людство протягом останніх

десятиріч та має серйозні негативні наслідки як для здоров'я людей, так і для систем охорони здоров'я, економіки та суспільства. Вперше коронавірусне

захворювання було виявлене у грудні 2019 року та призвело до глобальної пандемії. Станом на початок 2023 року в усьому світі було зареєстровано більше 755 млн. підтверджених випадків COVID-19, і серед них більше 6,8 млн. летальних випадків [1–3].

Загальновідомим є той факт, що у більшості осіб, які перенесли коронавірусну хворобу, одними з найбільш стійких і виснажливих наслідків, поряд з тривожно-депресивними розладами, є когнітивні порушення [4; 5].

Проведені з 2020 року по всьому світу дослідження з виявлення частоти, профілю і динаміки когнітивних змін у осіб, які перенесли COVID-19, продемонстрували, що когнітивні симптоми, незалежно від наявності у хворого в анамнезі серйозних соматичних, неврологічних або психічних захворювань, можуть з'явитися як одразу після початку захворювання, так і після подолання інфекції, та зберігатися тривалий час після соматичного одужання [6; 7].

Відомо, що на тлі пандемії COVID-19 кількість людей, які мають тривожно-депресивні та когнітивні розлади, істотно збільшилася і, за попередніми оцінками, поширеність цих розладів зросла відповідно на 26 % та 28 %, що зумовлює особливу актуальність цієї проблеми. Водночас слід зазначити, що понад 50 % пацієнтів, які виликувалися від COVID-19, мають принаймні одну з проблем, такі як розлади сну, тривога, депресія, зниження когнітивного функціонування або астенія [8–10].

Психосоціальна реабілітація хворих з психічними та поведінковими розладами на сьогоднішній день є однією з найбільш актуальних медико-соціальних та клініко-психологічних проблем сучасності. Психосоціальна реабілітація – це комплекс заходів щодо віднов-

лення або формування втрачених або недостатніх в результаті хвороби мотиваційних, когнітивних, емоційних ресурсів особистості, знань, навичок, умінь вирішувати проблеми, взаємодіяти, використовувати стратегії співволодіння та забезпечувати інтеграцію в суспільство психічно хворих [11].

Реабілітація хворих на психічні та поведінкові розлади не обмежується корекцією психопатологічної симптоматики. Вона повинна бути спрямована на створення для хворих оптимальних умов у соціальному функціонуванні, покращення якості життя, здатності до самостійної та активної діяльності. В сучасних умовах така проблема набуває надзвичайної важливості [13; 14].

Мета дослідження – розробка та апробація комплексу психотерапевтичних інтервенцій у системі психосоціальної реабілітації хворих з когнітивними розладами на тлі перенесеного COVID-19.

Матеріал та методи

Для досягнення поставленої мети, за умови підписання інформованої згоди, нами було проведено комплексне клініко-психопатологічне і психодіагностичне обстеження 75 хворих (37 жінок та 38 чоловіків) середнього віку ($39,0 \pm 3,4$) роки з когнітивними розладами на тлі перенесеного COVID-19.

Нами були використані наступні методи дослідження: клініко-анамнестичні, психодіагностичний та статистичний. Психодіагностичні методи включали: Адденбрукська шкала (Addenbrooke's Cognitive Examination-Revised) [12]. Математико-статистичну обробку результатів дослідження проводили за допомогою пакетів спеціалізованих програм (Statistica 6.0, Dell, США; MS Excel, США).

Результати та обговорення

За результатами дослідження 56,2 % обстежених чоловіків та 57,9 % жінок

відмічались когнітивні розлади легкого та у 43,8 % та 42,1 % відповідно помірного ступеня, які проявлялися зниженням вербальної пам'яті (66,7 % чоловіків та 68,1 % жінок), концентрації уваги (77,4 % та 76,5 % відповідно), розсіяністю (58,3 % чоловіків та 64,1 % жінок), зниженням швидкості обробки інформації (49,8 % та 50,1 % відповідно), утрудненням запам'ятовування нещодавніх подій (52,3 % чоловіків та 54,8 % жінок), утрудненням довготривалої зосередженості (59,5 % та 56,9 % відповідно) та уповільненням темпу мислення (44,1 % чоловіків та 46,0 % жінок), незначним утрудненням орієнтації (38,9 % та 40,1 % відповідно), зниженням показників перцептивно-гностичної сфери (47,9 % чоловіків та 52,1 % жінок), зниженням швидкості лічильних операцій (48,4 % та 47,7 % відповідно), та вираженою реакцією психічної втоми (68,2 % чоловіків та 73,2 % жінок).

Аналіз показників Адденбрукської шкали оцінки пізнавальних здібностей показав зниження загальної когнітивної продуктивності (64,3 % чоловіків та 65,5 % жінок). Для обстежених були характерні зниження показників за субшкалами увага і орієнтація (54,3% чоловіків та 56,9% жінок) та пам'ять (55,9% та 53,8% відповідно).

З урахуванням отриманих в ході комплексного обстеження даних нами була розроблений комплекс психотерапевтичних інтервенцій у системі психосоціальної реабілітації хворих з когнітивними розладами на тлі перенесеного COVID-19, що включає у себе когнітивний тренінг, когнітивно поведінкову психотерапію, арт-терапію та психоосвіту. Тривалість психотерапії становила від 10 до 12 тижнів.

Когнітивно-поведінкова терапія була спрямована на зміну поведінкових форм реагування, розуміння своїх жит-

тєвих цінностей, а також зміни свого життєвого шляху, спиралась на ці цінності з прийняттям повної відповідальності за власний вибір.

Когнітивний тренінг був спрямований на відновлення або поліпшення когнітивних функцій, з урахуванням когнітивного резерву хворого, та включав набір стандартизованих завдань, розроблених у відповідності до кожної з когнітивних функцій: тренування візуальної пам'яті, складання речень за алфавітом, настільні ігри, вправи з зорово-просторовою обробкою; тренінг самообслуговування, тренування пам'яті, логічного мислення і швидкості обробки даних.

Тренінгові завдання були розраховані на переважну активізацію та відновлення окремих елементів психічної діяльності, необхідних для здійснення більш складних форм цілеспрямованої поведінки. Необхідною умовою подібних тренувань було поступове ускладнення завдань і збільшення їх обсягу в міру поліпшення функціональних можливостей пацієнта, а також надання хворому позитивного зворотного зв'язку і заохочення його навіть невеликих успіхів.

Під час тренінгу використовувалася техніка градуйованих завдань, яка передбачала на першому етапі складання плану дій на кожен день. Розклад складався для того, щоб підвищити мотивацію пацієнта, спонукати його до більшої активності і відвернути від похмурих думок. Плануючи свій день, пацієнт мимоволі обмірковував передбачувані заняття і ставив перед собою осмислені цілі. Надалі, зіставляючи плани з щоденними звітами, пацієнт спільно з психотерапією оцінював свої досягнення.

Арт-терапія була спрямована на систематизацію рефлексій з їх подальшим перекладом в соціально прийнятну внутрішньо не суперечливу форму діа-

логів, консенсусів, конвенцій, відновлення навичок невербальних комунікацій.

Важливою складовою програми психотерапевтичної підтримки була психоосвіта, спрямована на формування адекватної системи уявлень про нейротоксичний вплив та наслідки COVID-19, розуміння основних психопатологічних синдромів, викликаних захворюванням, залучення пацієнтів до активної участі у лікуванні і навчання методам подолання заглибленості у хворобу.

Психоосвітня складова включала себе декілька модулів. Модуль «Резильентність» призначений формування навичок резильентності та здоров'я-центрованого стилю життя. Модуль «Комунікації» спрямований на підтримання та відновлення навичок комунікації, покращення спілкування з оточуючими. Модуль «Вирішення міжособистісних проблем» надає алгоритми вирішення міжособистісних проблем у різних ситуаціях, що можуть виникати у повсякденному житті.

Література

1. Talevi D, Socci V, Carai M, Carnaghi G, Faleri S, Trebbi E, et al. Mental health outcomes of the COVID-19 pandemic. *Riv Psichiatr.* 2020;55(3):137-44. DOI: 10.1708/3382.33569. PMID: 32489190.
2. Vindegaard N, Benros ME. COVID-19 pandemic and mental health consequences: Systematic review of the current evidence. *Brain Behav Immun.* 2020;89:531-42. DOI: 10.1016/j.bbi.2020.05.048. PMID: 32485289.
3. WHO COVID-19 Dashboard [Internet]. Available at: <https://covid19.who.int> [accessed 20 Dec 2023].
4. Liu Y-H, Wang Y-R, Wang Q-H, Chen Y, Chen X, Li Y, et al. Post-infection cognitive impairments in a cohort of elderly patients with COVID-19. *Molecular Neurodegeneration.* 2021;16(1):48. DOI: 10.1186/s13024-021-00469-w. PMID: 34281568.
5. Tavares-Junior JWL, de Souza ACC, Borges JWP, Oliveira DN, Siqueira-Neto JI, Sobreira-Neto MA, Braga-Neto P. COVID-19 associated cognitive impairment: A systematic review. *Cortex.* 2022;152:77-97. DOI: 10.1016/j.cortex.2022.04.006. PMID: 35537236.
6. Нікішкова ІМ. Проблема профілю та тривалості когнітивних порушень, асоційованих з COVID-19 (огляд літератури). *Український вісник психоневрології.* 2023; 31(2(115)):98-104. DOI:10.36927/2079-0325-V31-is2-2023-14.

Як показали результати дослідження на тлі проведення розробленого комплексу психотерапевтичних інтервенцій у 84,8 % обстежених чоловіків та у 86,3 % жінок була відзначена позитивна динаміка психопатологічної симптоматики, покращення когнітивного статусу та підвищення психосоціальної адаптації. Відмічалось покращення загальної когнітивної продуктивності за Адденбрукською шкалою оцінки пізнавальних здібностей (79,6 % та 81,2 % обстежених відповідно).

Висновки

Отримані у ході роботи данні свідчать про ефективність проведення комплексу психотерапевтичних інтервенцій з використанням когнітивного тренінгу, когнітивно поведінкової психотерапії, арт-терапії та психоосвіти у системі психосоціальної реабілітації хворих з когнітивними розладами на тлі перенесеного COVID-19.

Автор декларує відсутність **конфлікту інтересів**.

7. Almeria M, Cejudo JC, Sotoca J, Deus J, Krupinski J. Cognitive profile following COVID-19 infection: clinical predictors leading to neuropsychological impairment. *Brain Behav. Immun. Health.* 2020;9:100163. DOI: 10.1016/j.bbih.2020.100163.
8. Марута НО, Федченко ВЮ, Панько ТВ, Явдак ІО, Семікіна ОЄ, Лапінська ОР. Особливості первинних психопатологічних розладів внаслідок коронавірусної хвороби COVID-19. *Український вісник психоневрології.* 2023;31(1(114)):60-9. DOI: 10.36927/2079-0325-V31-is1-2023-9.
9. Kozhyna HM, Strelnikova IM, Tieroshyna IF. Adaptation disorders in relatives of patients with COVID-19. *The journal of the European psychiatric association.* 2021;64:283.
10. Марута НО, Федченко ВЮ, Панько ТВ, Явдак ІО, Семікіна ОЄ, Лапінська ОР, Маркозова ЛМ. Клініко-анамнестичні кореляти формування вперше діагностованих психічних розладів у пацієнтів, що перенесли COVID-19 та зазнали впливу стресорів пандемії SARS CoV-2. *Український вісник психоневрології.* 2023;31(4(117)):75-81. DOI: 10.36927/2079-0325-V31-is4-2023-11.
11. Юр'єва ЛМ, Носов СГ, Мамчур ОЙ, Ніколенко АЄ, Огоренко ВВ, Шустерман ТЙ. Кризові стани в сучасних умовах: діагностика, корекція та профілактика. Навчальний посібник для лікарів-психіатрів, сімейних лікарів та медичних психологів. Ред. Юр'єва ЛМ. Київ: Галерея Принт; 2017. 172 с.
12. Mioshi E, Dawson K, Mitchell J, Arnold R, Hodges JR. The Addenbrooke's Cognitive Examination Revised (ACE-R): a brief cognitive test battery for dementia screening. *International Journal of Geriatric Psychiatry.* 2006;21(11):1078-85. DOI: 10.1002/gps.1610. PMID: 16977673.
13. Досвід переживання пандемії COVID-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка. Матеріали онлайн-семінарів 23 кві 2020 «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 тра 2020 «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії COVID-19 і карантину». Київ; 2020. 68 с. DOI: 10.33120/QERPASProceeding-2020.
14. Органічні, психічні розлади: діагностика, реабілітація та профілактика. Навчальний посібник. Ред. Юр'єва ЛМ. Дніпро: Нова Ідеологія; 2019. 124 с.

Leshchyna I.V.

PSYCHOTHERAPEUTIC INTERVENTIONS IN THE SYSTEM OF PSYCHOSOCIAL REHABILITATION OF PATIENTS WITH COGNITIVE DISORDERS ON THE BACKGROUND OF COVID-19

It is a well-known fact that for most people who have had coronavirus disease, cognitive impairment is one of the most persistent and debilitating consequences, along with anxiety and depressive disorders. The aim of the study was to develop and test a set of psychotherapeutic interventions in the system of psychosocial rehabilitation of patients with cognitive disorders in the setting of COVID-19. To achieve this goal, subject to the signing of informed consent in compliance with the principles of bioethics and deontology, we conducted a comprehensive clinical, psychopathological and psychodiagnostic examination of 75 patients (37 women and 38 men) with cognitive disorders in the setting of COVID-19, both sexes, with an average age of (39.0 ± 3.4) years. According to the results of the study, 56.2% of men and 57.9% of women had mild cognitive disorders and 43.8% and 42.1%, respectively, moderate cognitive disorders, which were manifested by a decrease in verbal, concentration, distraction, and slower information processing speed, difficulty in remembering recent events, difficulty in long-term

concentration and slowing down the pace, slight difficulty in orientation, decreased perceptual and diagnostic performance, decreased speed of counting operations, and a pronounced reaction of mental fatigue. According to the results of the study, against the background of the developed complex of psychotherapeutic interventions, 84.8% of the examined men and 86.3% of women showed positive dynamics of psychopathological symptoms, improvement of cognitive status and increased psychosocial adaptation. There was an improvement in overall cognitive performance according to the Addenbrooke's Scale for the Assessment of Cognitive Abilities (79.6% and 81.2% of the subjects, respectively). The data obtained in the course of the study indicate the effectiveness of a complex of psychotherapeutic interventions using cognitive training, cognitive behavioral psychotherapy, art therapy and psychoeducation in the system of psychosocial rehabilitation of patients with cognitive disorders in the setting of COVID-19.

Keywords: SARS-CoV-2 virus, cognition, cognitive abilities.

Надійшла до редакції 15.11.2023

Відомості про автора:

Лещина Ірина Володимирівна – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи Харківського національного медичного університету.

Адреса: Україна, 61022, м. Харків, пр. Науки, 4.

E-mail: prorector_npr@knmu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-8053-5288.